

Üzleti etika és versenyképesség

Dr. Csath Magdolna egyetemi tanár

Szent István Egyetem

„Azok a cégek, amelyek komolyan veszik az etikus üzleti magatartást, hosszútávú versenyelőnyt építenek.”

(Fortune Üzletvezetők Tanácsa felmérés, 2006. január)

1 Bevezetés

A cikkben általában és esetenként felváltva szerepel az etika és az erkölcs. Mindkettőt, természetesen több szinten is lehet vizsgálni. Ugyanakkor minden szinten többféle közelítés képzelhető el. Feltehető például az a kérdés, hogy mi okozta a gazdasági válságot? Benedek pápa erre így válaszolt: „a mérhetetlen mohóság, etikátlanság és bűn.”

A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1997-ben kiadott egy körlevelet,¹ amelyben így fogalmazott: „A közerkölcsök megromlása, a korrupció, a politikai hatalommal való önző visszaélés, egyesek tisztességtelen meggazdagodása súlyos teherként nehezedik ránk.” De már Smith (1) a modern közgazdaságtan atyja, aki meggyőződéssel hitt a piac és a profit mindenhatóságában, is így figyelmeztetett: „A gazdaság és a moralitás nem választható el.” Az erkölcs és az etika rokon fogalmak. Mindkettő értékekre vonatkozik. Az erkölcs, az Akadémiai Kislexikon (Akadémiai Kiadó, Budapest 1989) szerint: „a társadalmi tudat és gyakorlat egyik formája, amely az emberi magatartás szabályozásának funkcióját tölti be a társadalmi élet valamennyi területén.” Az etikai gondolkodás pedig „az erkölcs forrásának kérdését, valamint az embernek az erkölcsi eszményhez való viszonyát” vizsgálja. Török Attila így ír az erkölcsről (2): Az erkölcs az emberi cselekedeteket vezérlő értékek összessége. Az erkölcsi normák a jogszabályokon túl szabályozzák az emberi cselekvést.”

¹ A körlevél címe: Igazságosabb és testvéribb világot!

Egy internetes szótár² szerint az etika a tisztességes emberi viselkedés alapelveit jelenti. Magában foglal olyan általános értékeket, mint az emberek egyenjogúsága, a törvények tisztelete, mások egészségének és biztonságának tiszteletben tartása, és – növekvő mértékben – a természeti környezet védelmét. Az erkölcs és etika tehát a követendő, társadalmilag elfogadott, helyeselt magatartás-formákat, szabályokat, továbbá a társadalomra jellemző érték-rangsort foglalja magában. Ha azonban egy kissé tágabban értelmezzük, akkor az értékrend és normák megsértéséért várható szankciók rendszerét és annak érvényesítési módjait is beleérthetjük.

Ebben az írásban, amely az Óbudai Egyetemen 2013. május 15-én megrendezett „Bizalom és etika a társadalmi és gazdasági életben” című Szimpóziumon elhangzott „Üzleti etika, társadalmi tőke és versenyképesség” című előadásom háttéranyaga, alapvetően a gazdasági és üzleti etikával kapcsolatos problémákat vetek fel a teljesség és a mély tudományos elemzés igénye nélkül. Elsősorban arra szeretnék ugyanis rávilágítani, hogy az erkölcsös és etikus társadalom és az etikusan viselkedő cég egyaránt sikeresebb tud lenni hosszú távon.

2 Üzleti etika: néhány definíció

Az üzleti etika – ami egyébként a közgazdasági és vállalkozási képzésben világszerte oktatott tantárgy – foglalkozik a cégek munkavállalókat, a természetet és a környezetükben élő embereket, közösségeket érintő magatartásával, értékrendjével, a tevékenységük következményeiért vállalt felelősséggel, és különös hangsúllyal a cégek vezetőinek és munkatársainak megvesztegethetőségével, valamint azzal, hogy a cég – anyagi-piaci előnyök szerzése érdekében – él-e a megvesztegetés, a korrupció eszközével. Különösen indokolt az etikai viselkedés vizsgálata a globális cégeknél, amelyek a világ különböző részein működnek, és amelyekkel kapcsolatban fel kell tenni azt a kérdést, hogy vajon ugyanazokat az erkölcsi normákat követik-e a különböző országokban, mint saját országukban.

Ez utóbbi gondolattal kapcsolatban érdemes megemlíteni egy napjainkban is aktuális kérdést.

Graafland (3) idézi Lawrence Summers-t, a Világbank vezető közgazdászát, aki 1991-ben a következőt írta le egy belső feljegyzésben: „Nem kellene-e a Világbanknak arra ösztönöznie a fejlett országokat, hogy „piszkos iparaikat”

² BusinessDictionary.com

kitelepítsék a kevésbé fejlett országokba?” Érdemes felfigyelni rá, hogy bár ez az ötlet a rendszerváltások után közvetlenül vetődött fel, a mai napig követett gyakorlattá vált. Hiszen nem jellemző-e ma is az, hogy a fejlett országok cégei az automatizált, kevés emberi tudást igénylő, viszont energia- és szállítás igényes tevékenységeiket kihelyezik az úgynevezett „periféria országokba”? Etikus üzleti gyakorlatnak tekinthető-e ez? Vagy etikus-e az, ha a fejlett országok periféria országokban működő cégei jelentős adókedvezményeket és állami támogatásokat igényelnek, olyan országoktól, amelyek nemzeti jövedelme alig nagyobb vagy esetleg kisebb is, mint a cég éves árbevétele? R. Lubbers holland kutató, a Tilburg Egyetem tanára szerint etikátlan és erkölcstelen is az, ha egy globális cég jelentős adókedvezményt élvez. Ezzel ugyanis megrövidíti annak az országnak a lakosságát, amelynek erőforrásait profitja növelése érdekében hasznosítja. A kieső adót a kormány kénytelen ugyanis a magasabb személyi jövedelemadókkal pótolni, illetve az oktatásra, a kutatás-fejlesztésre, az egészségügyre és a kultúrára szánt összegek csökkentésével kigazdálkodni. De további kérdéseket is felvethetünk. Például etikus-e:

- ha egy cég „Natura 2000” területen építi fel új üzemét?
- ha egy cég szándékosan csődöt jelent, azért, hogy ne kelljen kifizetni a beszállítóit?
- ha egy cég pontosan ugyanazon minőségű munkáért kevesebb bért fizet Magyarországon, mint például Ausztriában?

Egy az angol nyelvterületen ismert mondás szerint az üzletember olyan valaki, aki mindennek tudja az árát, de semminek nem ismeri az értékét. Milyen értékek mentén cselekszenek a felsorolt példákban szereplő cégek vezetői?

Hangsúlyoznunk kell ezért, hogy az etika általában értékválasztásról szól. Igaz ez makro-és mikroszinten egyaránt. De idézzünk néhány további üzleti etikával kapcsolatos meghatározást! Azmi (4) rövid, de lényegre törő véleménye szerint „a cégek olyan szervezetek, amelyek hosszútávon termelnek értéket tulajdonosaiknak úgy, hogy közben felelős polgárként viselkednek.”

Egy másik közelítés szerint az üzleti etika lényege, hogy a cégek vezetői társadalmilag felelősen gondolkodva hoznak döntéseket. Továbbmenve, azok a cégek, amelyek etikusán cselekszenek, nemcsak saját érdekeiket tartják szem előtt, hanem a többi ember érdekeit is figyelembe veszik. Az etikus vállalati vezetők tisztességesen járnak el a munkavállalókkal és a vevőkkel, valamint valamennyi partnerükkel szemben.

Az üzleti etika lényegét röviden talán így foglalhatnánk össze: Az üzleti etika azon morális alapelvek és értékek együttesének tekinthető, amelyek alapján egy

cégnél mindenki el tudja dönteni, hogy mi a helyes és a helytelen viselkedés. Majd mindenki ennek alapján jár el mind a belső, mind pedig a külső kapcsolataiban.

3 Hogyan hat az etikus viselkedés a versenyképességre?

Több kutatás is bizonyítja, hogy az etikus viselkedés hosszabb távon versenyelőnyt jelent.

Az etikus viselkedés az úgynevezett puha, nem megfogható, nem megvásárolható versenyelőnyök közé tartozik. Természetesen igazi előnyt csak olyan társadalmakban lehet vele elérni, amelyekben erős és igényes a civil szféra, és fontosnak tartja az etikus viselkedést. A tisztességes üzleti gyakorlat jót tesz a cég kultúrájának. A munkavállalók szívesebben és hatékonyabban dolgoznak egy olyan cégnél, amelyiknek minden lépése etikus. A versenyképességet pedig az javítja, hogy a piacon kedvező kép alakul ki a cégről, ezért a vásárlók szívesebben vásárolnak tőle. Az üzleti etika munkavállalókat érintő elemei különösen a tudásalapú társadalmakban egyre fontosabbak. Ugyanis a „tudás-dolgozók” nemcsak bért, de szakmai elismerést, tisztességes bánásmódot, emberi értékeik elismerését is várják a munkaadóiktól, függetlenül attól, hogy a hierarchia melyik szintjén helyezkednek el.

Naylor (5) ezt így fogalmazta meg, híressé vált könyvében: „az emberek nemcsak foglalkoztatást, de értelmet, képességeik kifejlesztésének lehetőségét is keresik a munkában.”

A munkavállalókkal, vevőkkel, szállítókkal és a tágabb környezettel etikus kapcsolatokat kiépítő cégek olyan versenyelőnyre tehetnek szert, amely hosszabb távon jelenthet számukra biztonságot, a fenntartható fejlődés lehetőségét. Az ilyen cégeknek általában van etikai kódexe is. De rögtön tegyük hozzá, hogy az természetesén önmagában nem jelent semmit, ha egy cégnek van egy „etikai kódex”-e, ha nem aszerint él és tevékenykedik.

4 Etika a gazdaságpolitika szintjén

A makrorendszerek jelentős hatással vannak az üzleti világra. Ezért térjünk ki röviden erre a témára is. A gazdaságpolitika feladata a szűkös erőforrások

optimális elosztása. De milyen alapon történik a választás? Milyen célok érdekében? Vannak-e objektív mutatók? Játshatnak-e szerepet a morális értékek?

Mayers(6), a híres amerikai szociológus így figyelmeztet a veszélyekre: „a nemzetek, civilizációk belülről halnak meg. Halálukat az eltorzult értékrend, az érték- és hitvesztés, az elburjánzó korrupció, a társadalom széthullása, és a közös célok helyét elfoglaló erőszakos, egyéni érdekek felülkerekedése okozza.” A felvetett kérdések kapcsán foglalkozzunk azzal, hogy etikai kérdésnek tekinthető-e az, hogy hogyan mérjük egy ország sikerét, eredményességét.

Egyre nagyobb vita zajlik szakmai körökben arról, hogy a növekedési mutató, a GDP alakulása valójában jól méri-e egy társadalom sikerét vagy sikertelenségét. Ennek egyik nyilvánvaló magyarázatát Kenneth Boulding (1910-1993, brit közgazdász, filozófus és békeaktivista) adta meg, amikor így fogalmazott: „azok az emberek, akik hisznek a végtelen növekedésben egy véges világban, vagy örültek, vagy közgazdászok. Ezzel arra utalt, hogy a természeti erőforrások fogyóban vannak, illetve a nehezebben hozzáférhető helyen, például az olaj esetén a tengerek mélyén, érhetőek el. Ezért kitermelési költségeik meghaladhatják az elérhető hozamot.

Azonban ennél nagyobb gondok is vannak a GDP-vel. A GDP azért sem jó mutató, mert a társadalom számára fontos tevékenységeket nem veszi figyelembe, ugyanakkor káros tevékenységeket pozitív színben tüntet fel. Például ha egy családban az édesanya komoly gondot fordít gyermekei nevelésére, értékrendjük alakítására az éppen úgy nem számít bele a GDP-be, mintha a családfő levágja a szomszédban élő idős ember kertjében a fűvet. Pedig mindkét esetben a társadalom számára hasznos, értékteremtő tevékenység zajlik. Viszont ha egy társadalomban megnő a bűnözés, ezért újabb börtönöket kell építeni, vagy egy cég szennyező anyagokat bocsát ki a környezetbe – lásd például a MAL Zrt esetét – akkor a környezeti károk elhárítása növeli a GDP-t. Éppen ezért gazdaságetikai kérdés is, hogy egy társadalom valódi eredményeit ne csak a GDP-vel mérték a politikusok. Erre egyébként meg is vannak a lehetőségek. Például a három Nobel-díjas közgazdász Joseph Stiglitz, Amartya Sen és Jean Paul Fitoussi 2008-ban tanulmányt (7) készített a társadalmi fejlődést objektívebben mérő mutatószámokról. Érdemes megemlíteni a himalájai Bhutant is, amely ország a társadalom sikerét állampolgárai boldogságával méri. A felhasznált mutatókról részletesebben a (8) irodalomban lehet olvasni. Az emberi boldogság maximalizálására törekvő mutató kilenc elemből épül fel:

- pszichológiai, lelki jól-lét
- kiegyensúlyozott időhasznosítás
- életképes közösségek léte
- kulturális sokszínűség

- tiszta természeti környezet
- megfelelő életszínvonal
- az egészség megőrzésének lehetősége
- a tanultság biztosíthatósága
- jó kormányzás, a kormánypolitikák átláthatósága.

Végül érdemes idézni Kennedy elnök egy 1968-ban, a Kansasi Egyetemen elhangzott beszédének egy részletét. Eszerint: a GDP „nem méri a társadalom elmésségét, intelligenciáját, sem bátorságát, bölcsességét vagy tanulási képességét, sem azt, hogy az emberek mennyire ragaszkodnak nemzetükhöz. Vagyis mindent mér, csak éppen azt nem, amiért érdemes élni.”

5 Etika és nemzeti kultúra

Foglalkozunk röviden azzal is, hogy vajon az egyes országok nemzeti kultúrája hajlamosíthatja-e őket etikus viselkedésre? A téma kutatása még gyermekcipőben jár, bár léteznek már olyan kutatások, amelyek a nemzeti kultúrák és a gazdasági – üzleti etika erősségének kapcsolatát vizsgálják. Scholtens (9) például a hofstede-i kulturális dimenziók kapcsán azt találta egy 24 országból származó 2700 céget magában foglaló mintán, hogy az individualista és erős bizonytalanságkerülő országokban az üzleti etikát komolyabban veszik a cégek. A kutatás gyenge pontja, hogy nem tesz különbséget az adott kultúrájú országban működő, és eltérő kultúrájú országból származó külföldi cégek és a hazai cégek között. Az előző csoport esetén ugyanis kérdés, hogy melyik ország kultúrája befolyásolja a leányvállalat üzleti magatartását, azon országé –e, amelyben működik, vagy azé, amelyben a cég központja van. Nem talákoztam viszont olyan kutatással, amely a Trampenaars (10) féle kulturális dimenziók és az üzleti etika közötti összefüggéssel foglalkozott volna. Pedig, a gyakorlati tapasztalatok azt valószínűsítik, hogy az univerzális kultúrájú országokban inkább komolyan veszik az üzleti etikát, mint a partikularista kultúrájú országokban.

Trampenaars szerint az univerzalista kultúrájú országokban a szabályok mindenkire egyformán vonatkoznak. Nincsenek kivételezett csoportok vagy egyének. Viszont a partikularista országokban mást szabad az „egyeseknek”, mint a „ketteseknek”. Ezt egy magyar közmondás így világítja meg: „amit szabad Jupiternek, azt nem szabad a kisökörnek.” A szerző kutatásai szerint Magyarország inkább partikularista, mint univerzalista kultúrájú ország. A partikularista kultúrák valószínűsítik a magasabb szintű korrupciót.

Vizsgáljuk most meg hazánk néhány fontos, az etikus magatartást mérő mutató alapján elért helyezését az IMD 2012. évi tanulmánya (11) alapján. A tanulmány 59 ország adatait elemezte.

Mutató	Helyezés
A kormánypolitikák átláthatósága	57
Korrupció	43
Feketegazdaság	58
Társadalmi kohézió	53
Etikus üzleti magatartás	35
Vezetők hitelessége	53
A cégek társadalmi felelőssége	55
A fenntartható fejlődés fontossága	45
Életminőség	53
Társadalmi kohézió (tőke)	53

Valamennyi mutató tekintetében rendkívül rosszak a 2012. évi helyezéseink.

Érdeemes azonban az egyik mutatót több éves távlatban is megvizsgálni. Ez a korrupciós mutató. A korrupciót vizsgáló szervezet, a Transparency International éves tanulmányai szerint a korrupció Magyarországon a következőképpen alakult 2001 és 2012 között:

Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Korrupciós helyezés	31	33	40	42	40	41	39	47	46	50	54	46
Az összes vizsgált ország	91	102	133	145	158	163	179	180	180	178	182	174

A helyezést nyilvánvalóan befolyásolja az adott évben a mintában szereplő országok száma.

Ezzel együtt is romló tendenciával kell szembenéznünk. Kulturális jegyeink és a korrupció szintje között nyilvánvalóan létezik összefüggés, éppen úgy, mint a bemutatott etikai jellemzőink és sikerességünk között. Pedig, ahogy Pareto³ fogalmazott, csak az etikus gazdaság lehet sikeres gazdaság (nem szó szerinti idézet).

Ejtsünk még néhány szót a „felelős versenyképességről”, amelynek fogalmát Zadek és MacGillivray (12) vezette be.

Felelős versenyképészen értik a versenyképesség fenntartható fejlődésen alapuló növelését. Ez olyan környezet megteremtését jelenti, amely bátorítja az egyre kedvezőbb társadalmi és környezeti hatással járó gazdasági tevékenységeket az állam és a gazdasági szervezetek szintjén egyaránt. A környezetet pedig a közpolitika, a társadalmi normák és a civil társadalom cselekedetei formálják.

A felelős versenyképesség indexet a szerzők 108 országra számították ki. A listát Svédország vezeti. Rögtön utána következik Dánia, Finnország, Izland, Nagy-Britannia és Norvégia. Magyarország 44. a listán. Megelőz bennünket a régióból Szlovákia, Csehország, Lettország, Litvánia, Észtország, Szlovénia. A kutatás azonban 2007 előtt zajlott és eredményeit 2007-ben publikálták. Ebből kifolyólag a helyzet azóta változhatott. Kiindulva azonban az index összeállításához használt részmutatókból – környezetvédelem erőssége, cégek etikus viselkedése, van-e egyenlő munkáért egyenlő bér, korrupció mértéke, levegő- és víztisztaság stb. elképzelhető, hogy helyzetünk nem sokat javult. Ezt valószínűsítik a korábban bemutatott adatok is. Figyeljünk fel arra, hogy a felelős versenyképesség egyik fontos ismérve éppen a cégek etikus viselkedése!

6 Összefoglalás

Az írás azt szerette volna bizonyítani, hogy akár egy országról vagy cégről van is szó, az erkölcs és az etika egyaránt kulcskérdés kellene, hogy legyen a döntéshozatalkor. Azt is érzékeltette, hogy az ember egy etikus gazdaságban és cégnél fontosabb kell, hogy legyen, mint a GDP és a profit. Szóba lehetett volna még hozni a költségvetési hiány csökkentést megcélzó megszorítások etikusságát is, tekintettel az azok által okozott emberi szenvedésre, amelynek fő kiváltó oka a megnövekedett munkanélküliség.

³ Vilfredo Pareto (1848-1923) olasz közgazdász, szociológus

Egy érdekes amerikai kutatás⁴ szerint azokban a családokban amelyekben a gyermek születése előtt az apa elvesztette a munkahelyét a gyermekek születési súlya átlagosan 4,7 %-kal alacsonyabb volt. Ennek oka a csökkenő családi jövedelem miatti rosszabb minőségű táplálkozás és az, hogy az édesanya is sokkal idegesebbé válik, sőt, amennyiben állásban van, intenzívebben dolgozik, hogy nehogy őt is elküldjék.

Az írás csak néhány fontos kérdést vetett fel, és azokra sem adott kielégítő választ. A cél nem is ez, hanem a téma iránti figyelem felkeltése volt. A téma ugyanis aktuális és fontos. Hiszen, ahogyan Röpke⁵ fogalmazott: „Mit ér az embernek az, ha az egész világot megnyeri is, lelke azonban kárt szenved”?

Irodalomjegyzék

- [1] Smith A: *The Theory of Moral Sentiments* (1790). Meta Libri. Sao Paulo, 2006
- [2] Török Attila: *Üzleti etika*. Századvég Kiadó, Budapest 2004
- [3] Graafland, J. J: *Economics, Ethics and the Market*. Routledge. Oxon. Nagy-Britannia 2007.
- [4] Azmi, R. A: *Business Ethics as Competitive Advantage for Companies in the Globalization Era*. Alexandria University 2006. <http://ssm.com/abstract=1010073>
- [5] Naylor, Th., Willimon W., Osterberg R.V: *The Search for Meaning in the Workplace*. Abingdon Press, 1996.
- [6] Mayers D.: *The American Paradox: Spiritual Hunger in an Age of Plenty*. Yale University Press, 2000.
- [7] Stiglitz J.E, Sen A, Fitoussi J.P.: *Report by the Commission on Measurement of Economic Performance and Social Progress* (www.stiglitz-sen-fitoussi.fr) 2008.
- [8] Ura K, Alkire S, Zangmo F, Wangdi K: *A Short Guide to Gross National Happiness Index*. The Centre for Bhutan Studies. Thimphe, Bhutan 2012.
- [9] Scholtens B., Dam L.: *Cultural Values and International Differences in Business Ethics*. *Journal of Business Ethics*. Springer 2007.

⁴ A kutatásról a Harvard Business Review internetes oldalán számolt be 2012. június 15-én. A kutatást az Oregoni Egyetem kutatói végezték el egy az 1968-1997-es időtartamot felölelő mintán.

⁵ Wilhelm Röpke (1899-1966) német közgazdász, a szociális piacgazdaság programjának megteremtője a II. világháború utáni Németországban.

- [10] Trampenaars F., Hampden-Turner Ch: Riding the Waves of Culture. McGraw Hill. 2011.
- [11] IMD. World Competitiveness Yearbook. IMD. Lausanne. Svájc 2012.
- [12] Zadek S., MacGillivray A: The State of Responsible Competitiveness 2007. Account Ability 2007. július.